

ATLAS INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
ISSN:2619-936X

January, Vol:5, Issue:16

2019

pp.18-31

Article Arrival Date: 26.11.2018

Published Date: 14.01.2019

AİLE TUTUMLARININ ÖZYETERLİLİK VE ANKSİYETEYLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN FAMILY ATTITUDES AND EFFICIENCY AND ANXIETY

Doç. Dr. Elif MUTLU

İstanbul Gelişim Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul/Türkiye

Uzm. Psikolog Didem Dilge YILDIRIM

Özel Öncü Koleji Çaldıran İlkokulu, İstanbul/Türkiye

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31568/atlas.245>

Article Type : Review Article

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı; 10-14 yaş ergenlerin özyeterlik düzeyinin anksiyete duyarlılığı ve ebeveyn tutumuyla ilişkisini incelemektir. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Çocuklar için Öz-Yeterlik Ölçeği, Çocuklar için Anksiyete Duyarlılığı İndeksi ve Anne-Baba Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında yapılan analiz sonuçlarında; Sosyal özyeterlik, akademik özyeterlik, duygusal özyeterlik ve genel özyeterlik ile anksiyete duyarlılığı arasında negatif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Genel özyeterlik puanı ile ebeveyn tutumunun kabul/ilgi ve psikolojik özerklik alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde, kontrol/denetleme alt boyutu ile arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Özyeterlik, Anksiyete, Anksiyete Duyarlılığı, Ebeveyn (Anne-Baba) Tutum

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the relationship between self-efficacy level and anxiety sensitivity and parental attitude. Personal Information Form, Self-Efficacy Scale for Children, Anxiety Sensitivity Index for Children and Parental Attitude Scale were used in the study. In the results of the analysis conducted within the scope of the research; A negative and moderate significant relationship was found between social self-efficacy, academic self-efficacy, emotional self-efficacy and general self-efficacy and anxiety sensitivity. There was a positive and low correlation between the general self-efficacy score and parental attitude with the sub-dimension of acceptance / interest and psychological autonomy in a positive and moderate level.

Key Words: Self-efficacy, Anxiety, Anxiety Sensitivity, Parent (Parent) Attitude

1. GİRİŞ

Çocukların gelişim evreleri düşünüldüğünde ergenlik dönemi, farkında olarak ya da farkında olunmadan kendi kimliğini arama, oluşturma, çocukluk döneminden yavaş yavaş kopma ve hatta kendi özelliklerini yeniden düzenlemeye çalıştıkları bir süreçtir (Atalay, 2002: 377-378). Ergenin kendi becerilerini keşfedip geliştirmesi ve performansını sergilemesi özyeterliğini anlama ve yorumlamasında etkin rol oynar. Bireyin kendine yönelik düşüncesi tüm yaşamı boyunca önemli noktalarda düzenleyici işlev görmesine karşın ergenlikte ayrıca önem kazanır.

Hem yakın çevrenin bireyden beklentileri hem kendisinin kendi performansına yönelik düşünceleri kişide anksiyete yaratabilir. Anksiyete yaşam boyunca her insanın hayatının bir

noktasında zaman zaman ivme kazanabilir. Ancak bilişsel işlevlerin gelişim göstermesi, bireyin bakış açısının değişmesiyle ergenlik dönemi öncesi ve ortasında anksiyete artış gösterir (Reinecke vd., 2016: 257-259). Bu doğrultuda anksiyete sorunları, çocuk ve ergenlerin yaşamını önemli derecede etkiler. Anksiyete düşüncelerde yaşanabilir, davranışlarını etkileyebilir ve ya fiziksel olarak hissedilebilir (Ronald, 2016: 12). Bireyin hangi alanda olursa olsun özyeterlik hissetmesi onu anksiyeteden koruma özelliği gösterir.

İnsanlar doğdukları andan itibaren içinde yaşadıkları toplumun özelliklerini benimsemeye başlarlar. Yani milli, dini, siyasi ve ekonomik değer yargılarını kendi kimliklerinin bir parçası haline dönüştürürler. Aynı zamanda, birey birden çok grubun özelliklerini bünyesinde barındırabilirler (Bal, 2018b:441). Aile içerisinde karşılaştıklarının, gelişim göstermekte olan ergenin kişiliğinin biçimlenmesinde büyük bir önemi bulunur (Yavuzer, 2017: 287). Ebeveynlerin çocuklarına karşı gösterdikleri tutum ve davranışlar, aile içerisindeki ortam çocukların kendilerinde herhangi bir konuda güven duyarak yeterlik hissetmesini etkiler. Ebeveynlerine karşı duygu ve düşüncelerini daha rahat ifade eden, kendi yetenek ve becerisini gerçekleştirmesine fırsat tanıyan çocuk anksiyeteyi daha az deneyimleyerek yeterlik hissini yaşar (Atılgan 2012: 45-46.). Bütün bunlar doğrultusunda, bu çalışmada ergenlerde öz yeterliğin anksiyete duyarlılığı ve ebeveyn tutumuyla ilişkisini incelemek amaçlanmıştır.

2. ÖZYETERLİK

Bandura, öz yeterliğin, “bireyin faaliyet göstermesi ya da belirli bir davranışı sergilemesi konusunda sarf edeceği amaca ulaşma gücü ve çabasının miktarında etkili anahtar faktörlerden birinin tarafından özyeterlik inancı yani kişinin bireysel yeterliğine olan inancı olduğunu” belirtmiştir (Bandura, 1977: 36).

Özyeterlilik, belirli bir performansı ortaya koyabilmek için, bireyin gerekli olduğunu düşündüğü etkinlikleri düzenleyerek başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi konusunda kendine yönelik algıdır (Bandura, 1982:123). Özyeterlik kavramı, insanın seçim yapma ve yaptığı bu seçimlerini eyleme dönüştürme kapasitesi içerisinde rol oynamaktadır (Bandura, 1983:1018). İstenilen sonucu elde edebileceğine inanmanın o işi yapmak için güdülenme olması gereğini sonucunda özyeterlik önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireyin bir işi yapabilmesi için ortaya konan mücadele gücünün, motivasyonunun ve karşılaşılan engellerde dayanıklılık hali gösterme süresinin uzunluğu yetkinlik inancına bağlı olmaktadır (Bandura, 1989:731). İnsan davranışlarını etkileyen faktörlerden birinin özyeterlik olması, insanlar kendilerine güven duydukları konularda ve görevlerde yer almak isterken bunun tam tersi olarak kendilerine güven duymadıkları görevlerden uzak durmak eğilimindedirler şeklinde ifade edilmektedir. Özyeterlik bir davranışın tercih edilmesindeki önem sırasında etkilidir. İkinci olarak, anksiyete oluşturacak durumlara karşı ne kadar sabırlı olabildiğini ve buna ek olarak kişinin düşünce ve duygularını etkilemektedir (Kumar & Lal, 2006: 252-253). Bireyin becerileri göz önüne alınarak bu var olan becerileri doğrultusunda yapabildiklerini değerlendirmesinin sonucudur. Sahip olunan becerileri etkin bir biçimde kullanma ve etkin biçimde kullanırken yapabileceklerine ilişkin güven duymalarıdır (Pajares & Schunk, 2001:240-241). Özyeterlik kavramıyla vurgulanmak istenen, bireyin ne yapabileceğini ilişkin kapasitesine olan içsel olarak inancıdır.

Özyeterlik verimli ve işe yarayacak bir şekilde düşünme, yapılan herhangi bir aktiviteye yönelik ne kadar çabalanacağı, karşılaşılan olumsuz durumlar ve zorluklara karşın sakinliğini koruyarak sebat etme, kendi içsel motivasyonunu sağlama, davranışlarında ve düşünce yapılarında bireyin nasıl kontrol sağlayacağı gibi insan yaşamında karşılaşılan birçok alanla ilişkili olduğu yönünde deneysel kanıtlarla desteklenmektedir. Bu yüzden özyeterlik kavramı bireylerin yaşamlarında tercih ettiklerinin önemli belirleyicileri arasında bulunmaktadır (Pajares, 2005:340).

Özyeterlik bireyin düşünceleri ve verdiği duygusal tepkileriyle etkileşim halindedir. Düşük düzeyde özyeterlik inancına sahip bir birey karşılaştığı konuyu zihninde büyütme eğilimindedir ve o konunun gerçekte olduğu halinden daha fazla zor olduğuna dair inanca sahip bir tutum içinde olur. Bunun tam tersi yüksek özyeterlik düzeyine sahip bir birey ise karşılaştığı, onu zorlayıcı etkinliklere dahi sabırla yaklaşmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere bireylerin başarı seviyelerinde etkin bir rol oynayan yordayıcı olarak özyeterlik inançları karşımıza çıkmaktadır (Pajares, 1996:544).

Özyeterliğin dışarıdan gözlemlenip algılanan bir beceri değil, bireyin kendi beceri doğrultusunda neler yapabilirim, başarabilirim düşüncesine verdiği cevap olarak bireyin içsel inancını kapsadığı görülmektedir. Bireyin yapabileceklerinin kapasitesine olan düşünceleridir. Bir sonucun elde edildiği davranışların gerçekleştirilmesinde bireyin kendisine duyduğu güveni ifade etmektedir.

Bireylerin kendi yeterlikleri hakkındaki inançları, kendilerine ait bilgilerinin durumu ile alakalıdır. Bireylerin özyeterlik inançları bazı kaynaklara dayanmaktadır. Sosyal öğrenme kuramcılarına göre özyeterlik kavramını dört etken etkilemektedir. Bunlardan ilki performans başarıları ya da ustalık deneyimleri, ikincisi dolaylı deneyimler, üçüncüsü sözel ikna ve son olarak da psikolojik etkenler şeklinde ifade edilmektedir (Bandura, 1997:126).

Başarı deneyimleri bireyin özyeterliğinin oluşumunda yararlı bir etkiye sahiptir, başarısızlıklar yaşamak ise özyeterlik duygusuna zarar verebilmektedir.

Yeterliğin diğer bir etkeni ise dolaylı deneyimlerdir. Bir kişi, bir başka bireylerin çaba harcayarak elde ettiği başarıları gözlemledikçe daha sonra kendisinin de gerekli düzeyde çaba harcayarak başarılı olacağına dair bir inanç geliştirir (Bandura, 2004:622). Bireyin model aldığı bireyle ilgili kabul ettiği benzerlikler ne kadar fazla ise başarılı olacağına ya da tam tersi başarısız olacağına olan inancı da o yönde değişim göstermektedir (Bandura, 1994:72).

Birey işi yapabileceği konusundaki yeteneğine sahip olduğu yönündeki çevresinden aldığı söylemler doğrultusunda bir çaba gösterme eğilimi gösterir ve başarı elde etmek için zorlu denemeler yaparak yeterlik duygusunu artırır. Bunlardan hareketle bireyin çevresinin cesaretlendirici, bireyi teşvik edici olması olumlu özyeterlik inancı geliştirmesinde rol oynamaktadır.

Özyeterlikte bir diğer kaynak ise psikolojik durumlardır. Bireyin yaşadığı fizyolojik durumlar (uykusuzluk, kaygı, uyarılma, stres, somatik reaksiyonlar) özyeterliğini etkilemektedir. Bu yüzden bireyler düşünceleri ve yetenekleri konusunda kaygılandıkları zaman bu durum onların yeteneklerine olan algılarını olumsuz yönde etkileyerek stres ve ajitasyon yaşamalarını tetiklemektedir (Pajares, 1997:5).

Bireyin fiziksel ve duygusal durumlarını kontrol altına alabilmesi özyeterlik açısından da önemli faktördür. Bu durumlara olumlu yaklaşımlar bireyin kendisindeki özyeterliğe olan inancını geliştirmektedir.

Yüksek özyeterliğe sahip olan bireyler kendilerini zorlayıcı görevlerden kaçınmazlar. Bu görevlerde başarılı olmayı bir gereklilik olarak görme eğilimi gösterirler ve önlerine koydukları hedeflere ulaşma konusunda istikrarlı davranırlar. Başarı gösteremedikleri durumlarda kendileri yüklenme yerine yetersiz gösterdikleri çabaya, eksik kalan bilgilere ve tamamlayabilecekleri yeteneklerine atıfta bulunurlar. Düşük özyeterlikteki bireyler ise düşük kararlılık gösterirler ve böylece zorluklarla karşılaştıklarında üstesinden gelmektense kaçınma davranışı gösterirler. Zorlandıkları durumlar karşısında başarısızlıklarını kişisel yetersizlik olarak nitelendirirler ve böylece çaba göstermeyi azaltırlar ve vazgeçerler (Bandura, 1993:144-145).

3. ANKSİYETE

Anksiyete insanlar tarafından genellikle kaygı olarak ifade edilmekte ve bireylerde endişe ve sıkıntı şeklinde ve kötü bir felaket duyumsamış gibi etki bırakmaktadır. Bu kaygı durumu seviye olarak, bireydeki anksiyetenin azlık ve çokluk durumuna göre farklı şiddetlerde kendisini gösterebilmekte, yoğunluğuna bağlı olarak değişmektedir, hatta anksiyetesi oldukça ağır olan bireyler, içinde buldukları duruma yönelik kaygılarının kaybolması ve rahat hissetmeleri için her şeyi yapabileceklerini söylemektedir (Karataş, 2003:37-42).

Kaygı genel olarak bir birey için tehlike anlamı taşıyan açıklanamaz ya da açıklanabilir herhangi bir anda kendini gösterebilen, belirsiz tehlike hissiyle saldırma ve gerginlik, huzursuzluk gibi bilişsel içeriklerle birlikte duygulara sebep olan ve kişinin kendisi tarafından tam manasıyla hoş algılanmayan bir duygu şeklinde ifade edilen bir histir. Kaygının özelliklerine bakıldığı zaman gerçekleşen durumların öznel hissedilmesi, anlaşılması ve hissedilmesi, bireyin geleceğe dair endişe içeren beklentisi, acı veren ancak tam anlamıyla kötü olarak ifade edilemeyen bir duygulanım, bedensel olarak hissedilen gerginlik, panik olma ve ruhsal açıdan tedirginlik şeklinde ifade edilebilmektedir (Tükel, 2000:137-138).

Anksiyete bireyin kendi bedeninde sezdiği birtakım duyuların (terleme, tuvalete gitme isteği, kalp çarpıntısı, göğüste sıkışma hissi) birlikte bulunduğu ve tam manasıyla tarif edilmesi zor bir endişe durumudur (Türkçapar, 2004:13).

Olayların durumu ve kişinin yaşadığı kaygının yoğunluğu ile semptomları, onun anksiyete durumunu ortaya koymaktadır. Kişi yalnızca kaygılı olabileceği gibi, anksiyete duyarlılığı yaşayabilmekte ya da sürekli anksiyete durumu olabilmektedir.

Anksiyete duyarlılığı, anksiyete ile ilişkili olarak bireyin kalbinin ritimlerinde yükselme, bireyin bu durumu fark etmesi ve titreme şeklindeki hissettiklerinin üç ana alanda (psikolojik, sosyal ve fizyolojik) sorun ve sıkıntılara yol açacağına dair düşünceleri ifade etmektedir (Taylor,1995:243).

Anksiyete duyarlılığı kavramı, kişinin kaygı duyduğu durumlarda hissedeceği semptomların o kişiyi rahatsızlanmaya, hicap duymasına ya da daha fazla bunaltı durumu yaşamasını ortaya çıkaracağı yönünde devamlılık gösteren temel bir korkudur (Reiss, 1987:591).

Çocuklarda anksiyete bozuklukları ve anksiyete duyarlılığına yatkınlık çoğunlukla teşhis edilememekte ve dolayısıyla tedavi edilememektedir. Çünkü çocuklar genellikle bir sorunları olduğunda danışmanlar ile görüşürseler dahi, depresyon ya da anksiyetelerini belirtecek bilgileri vermekte rahat hissetmemektedir. Burada ailelerin psikolojik sorunların belirlenmesinde önemli yöntem ve yardımcı tanılara ait eğitim alması gerekliliği ve psikiyatristlerin ruhsal hastalıkları erken belirleme becerilerinin gelişmişliği ön plana çıkmaktadır (In-Albon vd., 2010:225-235).

4. EBEVEYN TUTUMU

Ebeveynlerin çocuklarına yönelik davranışları, sergiledikleri tavırlar ve kullandıkları yöntemler ebeveynlerin tutumudur.

Ebeveynlerin çocuklarıyla gerçekleştirdikleri etkileşimleri, onlara olan tavır ve davranışları çocuklarının aile içerisindeki edindikleri konumlarını belirler. Çocukların öğrendikleri kavramların, tercihlerinin etkilendiği yapı aile ortamıdır. Ebeveynlerin bilerek ya da bilmeyerek gösterdikleri tutumların biçimleri çocuklarının toplumsal gelişimini ve kişiliğinin farklı biçimler kazanmasında etkilidir (Yavuzer, 2017:132-135).

Demokratik tutumda çocukların kişiliklerinin sağlıklı bir gelişim süreci göstermesi için en elverişli olan tutum şeklidir. Bu tutumu benimsemiş olan ebeveynler çocuklarının antisosyal

davranışlar gösterme eğilimi azdır, ebeveynler genellikle koşulsuz saygı duyarlar ve koşulsuz sevgi gösterirler, onları ayrı bir fert olarak kabul ederler. Güven ortamı içerisinde tutarlılık ve kararlılık sergileyerek çocuklarını denetler ve onların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırlar. Çocuklarının kendilerine özgü bir kapasitesi olduğunu kabul ederek bunu desteklerler ve bu süreçte özgür olmaları, kendilerini gerçekleştirebilmeleri ve çocuklarının yeteneklerini sergilemelerine imkan tanırırlar (Baumrind, 1996:887-907). Bu tutumdaki anne babalar çocuklarının hangi gelişim basamağında olduğunu bilerek ona göre tutum sergilerler. Gelişim süreci içindeki konumunu destekler nitelikte davranırlar. Çocuklarının yaşamlarını idamesini gerektiren gereksinimlerini onlara sunarken buna sevgiyi de katmayı ihmal etmezler. Kendileri nasıl fikirlerini beyan edebiliyorsa aile içindeki çocukların da fikirlerini anlatmasına fırsat tanırırlar. Değer, paylaşım ve duyguları ifade etme ön plandadır. Yani temelde bireyi saygı esas noktadır. Aile üyeleri arasında iletişim güven ve hoşgörüye dayanmaktadır. Girişimcilik, sorumluluk, öz güven ve karar verme becerileri bu tutumla desteklenerek çocuklara öğretilir (Yavuzer, 1995:33-34). Ailenin temel olarak benimseyip esas aldığı durum herhangi bir ön koşul sunmadan, aile içi iletişime önem vererek, çocuğa hoşgörü ve sevgi göstermektir. Bu noktada çocukların gelişim dönemine göre sorumluluk duygularını desteklemek için çözüm yolları ve aile içi kurallarda fikir üstünlüğünün olmaması, söz sahibi olma konusunda herkesin eşit olma durumu vardır.

Kişiliğin oluşumu ve gelişim süreci göz önüne alındığında sağlıklı bir gelişim sürecini destekleyici tutumun demokratik ebeveyn tutumu olduğu göze çarpmaktadır. Çocuklar için koşulsuz gösterilen sevginin, hem denetim altında olmanın hem de onların gereksinimlerinin karşılanmasını içermektedir. Bu tutumda tutarlılık önemli bir yere sahiptir (Sezer ve Oğuz, 2010:745).

Otoriter tutumda çocuğa şekil verme, onun hayatını denetleme ve kontrol hakimdir. Davranışların standart çerçevesi ebeveynler tarafından çizilir çocuğun da buna itaat etmesi beklenir. Bu durum çocuğun yaşı ne olursa olsun kimlik kazanımının sağlıklı bir şekilde gelişim göstermesine engel niteliktedir (Sayar, 2006:128). Davranışların denetim altında olması otoriter ebeveynler için önem taşımaktadır. Çocuklara ön koşul olarak istedikleri şekilde davranma kalıbını koymaktadırlar. Eğer istedikleri şekilde davranış gösterirse ebeveynler o zaman çocuklarına sevgiyi sunmaktadır (Ceral ve Dağ, 2005:234). Ebeveynlerin benimsediği otoriter tutumun sonucunda çocuklarda olumsuz davranış örüntüleri geliştirme, umutsuzluk, olumsuz benlik gelişimi, yüksek kaygı ve saldırganlık düzeyi birçok araştırma tarafından bulunmuştur (Sezer, 2010:13). Bu ebeveyn tutumunda çocuğa sunulan sevgi aslında davranışları şekillendirmek amacıyla yani pekiştirici olarak kullanılır. Ebeveynler kendilerini evde otorite figürü olarak gördüğü gibi aynı zamanda toplumunda otoritesini yansıttığını düşür ve bu yüzden çocuklarından da salt söz dinlemesini bekler. Ebeveynlerin çocuktan istedikleri tartışmaya açık değildir (Kuzgun, 1991). Çocuğun fikirlerinin sorulmayıp sorulsa dahi önemsenmeyip ebeveynlerin karar verdiği doğrultuda aile kurallarının oluştuğu, istenen davranışlara ebeveynlerin karar verdiği ve bunu sağlamak için ödül ceza mekanizmasını kullandığı tutum şekli olarak ifade edilebilir.

İhmalkar tutumda anne ve babalar çocukları ile yeterince ilgilenmemekte, onları kontrol etmemekte ve sevgi ve ilgilerini göstermemektedir. Eğer çocuk herhangi bir nedenle anne ve babayı rahatsız ederse, çocuk dikkate alınmakta ancak kararlar yine çocuk düşünülerek verilmemekte, çocuk suçlanarak duygusal ve fiziksel yalnızlığa itilmektedir.

Aileye yeni bir çocuğun katılması, ister ilk çocuk olsun isterse olmasın, ailenin yaşam koşulları ve şekli üzerinde etkili olduğu gibi ailenin her bireyi üzerinde de değişik etkilerle sebep olmaktadır (Bal, 2018a:88).

Ebeveynlerin tutumları hayal ettikleri çocuk ve dünyaya getirdikleri çocuk arasındaki uyuma, ebeveynlik konusundaki özyeterlik inançlarına, toplumsal ve kültürel değerlere, ebeveynlerin kendi ailelerinden gördükleri tutumlara, çocuklarının cinsiyet, sayı ve kişiliklerinin özelliklerine, partnerleriyle olan ilişkilerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Tutum ve davranışların çeşidi ne olursa olsun ebeveynlerden çocuğa aktarılırken; güven hissi, sosyal kabul, diğerleriyle ilişkiler, davranış biçimlerinde model olma, sorun çözme, belli alışkanlıkların edinilmesi, yetenek ve ilginin gelişimi konularında, çocuğun yaşadığı topluma ve aile yapısına uyumunda bir temel oluşturur (Yavuzer, 2017:135-137).

Ebeveynler kendilerini uyumlu bireylerse ve çocuklarını hem seviyor hem de sayıyorsa, çocuklarına güven duygusunu aşımaları daha kolay olmaktadır. Sevgi ve saygıları ile çocuklarına sevilen bireyler olduğunu hissettirebilmekte ve hem inanç hem de duygularını geliştirmelerinde rol oynamaktadır. Anne babaların özellikle kendi kişilik yapıları, başarıları, özlemleri, arzuları ve kendi gördükleri çocukluk muameleleri çocuklarının kişilik gelişiminde oldukça etkili olmaktadır. Bir aile kendi çocuğunu kendi algılayış biçimine göre yetiştirmektedir (Aydın, 1997:89-90). Ailelerin çocukların kişiliği üzerindeki etkisi yadsınamaz derecede önemlidir.

5. YÖNTEM

10-14 yaş aralığında bulunan ergenlerin, yakın çevresi içerisinde olup bitenler konusunda etkili olabileceğini düşündüğü bir biçimde herhangi bir eylemi başlatması ve başlatmış olduğu bu eylemi sonuçlanıncaya değin sürdürebilmesi süreci kaygı düzeylerini artırabilmektedir. Yaşadıkları bu kaygı durumu hem çocukluk döneminde hem yetişkinlik döneminde görülen anksiyete ve diğer farklı psikolojik bozuklukların birçoğuna komorbidite durum olarak yaygın bir şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Ergenlerin kendilerine yönelik yeterlilik inancı, yaşadıkları anksiyete duyarlılıkları ve aileden algıladıkları ebeveyn tutumları ile de şekillenebilir düşüncesiyle yapılmış olan bu araştırmanın problem cümlesi şu şekildedir; "10-14 yaş ergenlerin özyeterlik düzeyiyle anksiyete duyarlılığı ve ebeveyn tutumu arasında ilişkisi var mıdır?"

Yapılan bu araştırmanın amacı ön ergenlik ve ergenlik dönemindeki 10-14 yaş arasındaki ergenlerin kaygı ile ilgili duyularının nasıl sonuçlar doğuracağına dair inançlarını belirlemek amacıyla anksiyete duyarlılığı düzeyini ölçmek ve ebeveynlerinden algıladıkları anne baba tutumlarını belirleyerek özyeterlik düzeyleri arasında nasıl bir ilişki olduğunu incelemektir.

Bu çalışma Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı özel bir kurumda öğrenim gören 10-14 yaş arasındaki ergenlerin yanıtladığı, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının daha önceden yapılmış olan anketler doğrultusunda elde edilmiştir. Araştırma kapsamında yer alan üç farklı değişkenin birlikte değişimini belirlemek için kullanılan ilişkisel tarama yöntemiyle yapılmıştır. Özyeterlik toplam puanı ve alt boyutlarının anksiyete duyarlılığı ve ebeveyn tutumlarıyla olan korelasyonu incelenmiştir. Öz yeterliliği belirleyen faktörleri bulmak için regresyon analiz metodu kullanılmıştır.

Bu araştırmaya Ankara ilinde yaşayan 5-6-7-8. sınıf düzeyindeki 10-14 yaş aralığındaki 400 kişi dahil edilmiştir. Çalışmanın örneklem grubunu oluşturanların 184'ü kız ve 216'sı erkek olmak üzere toplam 400 kişiden oluşmaktadır. Örneklem grubundan elde edilen verilerin analizi için SPSS 23 programı kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları; kişisel bilgi formu, çocuklar için özyeterlik ölçeği, çocuklar için anksiyete duyarlılığı indeksi, çocuklar için anksiyete duyarlılığı indeksi, anne-baba tutum ölçeği kullanılmıştır.

Çocuk ve ergenlerle yapılan çalışmalar incelendiğinde öz bildirimlerine dayalı bir çalışma yapmak, özyeterlik kavramının genellikle eğitim çalışmalarında karşımıza çıkması ve bu

çalışmada psikoloji alanındaki kavramlarla arasındaki ilişkiyi incelemek çalışmanın değerini artırmaktadır. Literatürde özyeterlik, anksiyete duyarlılığı ve ebeveyn tutumu kavramlarını bir arada ve ergen örneklem grubunda inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada anksiyete duyarlılığı ve ebeveyn tutumlarının özyeterlik düzeyiyle birlikte bakılması itibariyle psikoloji literatürüne katkı sağlayacak ve özyeterlik düzeyi ile anksiyete duyarlılığı ve ebeveyn tutumu konularının derinleşmesine aralarındaki ilişkinin açığa çıkması noktasında fayda sağlayacaktır.

6. BULGULAR

Araştırmanın bu kısmında “Kişisel Bilgi Formu”na göre katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda örneklem grubundaki katılımcı sayıları ve yüzdelik değerleri yer almaktadır.

Tablo-1 Katılımcılara Ait Betimsel İstatistikler Tablosu

Demografik Değişken	Kategori	N	%
Cinsiyet	Kız	184	46,0
	Erkek	216	54,0
Yaş	10 yaş	14	3,5
	11 yaş	93	23,3
	12 yaş	102	25,5
	13 yaş	102	25,5
	14 yaş	89	22,3
Sınıf	5.sınıf	86	21,5
	6.sınıf	109	27,3
	7.sınıf	95	23,8
	8.sınıf	110	27,5
Tanımlanan Ebeveyn Tutumu	Anlayışlı	300	75,0
	Baskıcı	94	23,5
	İlgisiz	6	1,5

Tablo 1 incelendiğinde, örneklem grubundaki ergenlerin 184’ü (%46,0) kız, 216’sı (%54,0) erkek katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş dağılımına bakıldığında 14 kişi (%3,5) 10 yaşında, 93 kişi (%23,3) 11 yaşında, 102 kişi (%25,5) 12 yaşında, 102 kişi (%25,5) 13 yaşında ve 89 kişi (%22,3) 14 yaşında olduğu görülmektedir. Katılımcıların sınıf düzeyleri incelendiğinde 86 kişi (%21,5) 5.sınıf, 109 kişi (%27,3) 6.sınıf, 95 kişi (%23,8) 7.sınıf ve 110 kişi (%27,5) 8.sınıf düzeyinde olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların ebeveynlerinin tutumlarını nasıl değerlendirdiklerine bakıldığı zaman 300’ü (%75,0) anlayışlı, 94’ü (%23,5) baskıcı, 6’sı (%1,5) ilgisiz olarak belirttiği görülmüştür.

Tablo-2 Örneklem Anne-Baba Tutum Ölçeği Alt Boyut Betimsel Tablosu

Değişken	Ortalama	Medyan
Kabul/İlgi Boyutu	28,28	29,00
Psikolojik Özerklik Boyutu	31,76	32,00
Kontrol/Denetleme Boyutu	28,32	29,50

Tablo 2’de örneklem grubunun anne-baba tutum ölçeğine verdikleri cevaplar doğrultusunda bütün alt boyutların medyanın altında kaldığı yani örneklem grubunun ebeveynlerinin “demokratik tutumda olmayan” olarak nitelendirilebilecekleri görülmektedir.

Tablo-3 Katılımcıların Özyeterlik ve Alt Boyut Puanları, Anksiyete Duyarlılığı, Ebeveyn Tutumu Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması T-Testi Tablosu

Ölçekler	Gruplar	N	\bar{X}	SS	sd	t	p
Özyeterlik	Kız	184	69,17	14,85	398	-2,110	,036
	Erkek	216	72,39	15,50			
Sosyal Özyeterlik	Kız	184	25,28	5,23	398	,93	,926
	Erkek	216	25,23	5,79			

Tablo-3 (Devamı) Katılımcıların Özyeterlik ve Alt Boyut Puanları, Anksiyete Duyarlılığı, Ebeveyn Tutumu Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması T-Testi Tablosu

Akademik Özyeterlik	Kız	184	25,13	5,89	398	-,742	,458
	Erkek	216	25,57	6,00			
Duygusal Özyeterlik	Kız	184	18,75	7,12	398	-4,025	,000
	Erkek	216	21,58	6,89			
Anksiyete Duyarlılığı	Kız	184	32,09	6,48	398	3,629	,000
	Erkek	216	29,79	6,20			
Kabul/İlgi	Kız	184	28,61	3,86	398	1,517	,130
	Erkek	216	28,00	4,18			
Psikolojik Özerklik	Kız	184	32,23	5,95	398	1,581	,115
	Erkek	216	31,35	5,21			
Kontrol Denetleme	Kız	184	28,86	3,25	398	2,745	,006
	Erkek	216	27,86	3,97			

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların sosyal özyeterlik, akademik özyeterlik, kabul/ilgi ve psikolojik özerlik puanlarının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Diğer taraftan katılımcıların genel özyeterlik puanları cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde kızların puan ortalaması ($\bar{X}=69,17$) ile erkeklerin puan ortalaması ($\bar{X}=72,39$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmüştür ($t_{(398)}=-2,110$, $p<0,05$). Katılımcıların duygusal özyeterlik puanlarına bakıldığında, kızların puan ortalaması ($\bar{X}=18,75$) ile erkeklerin puan ortalaması ($\bar{X}=21,58$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmüştür ($t_{(398)}=-4,025$, $p<0,05$). Katılımcıların anksiyete duyarlılığı puanlarına bakıldığında kızların puan ortalaması ($\bar{X}=32,09$) ile erkeklerin puan ortalaması ($\bar{X}=29,79$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmüştür ($t_{(398)}=3,629$, $p<0,05$). Katılımcıların kontrol/denetleme puanlarına bakıldığında, kızların puan ortalaması ($\bar{X}=28,86$) ile erkeklerin puan ortalaması ($\bar{X}=27,86$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmüştür ($t_{(398)}=2,745$, $p<0,05$). Diğer bir ifade ile erkeklerin genel özyeterlik ve duygusal özyeterlik puanları kızlardan yüksek iken kontrol/denetleme ve anksiyete duyarlılığı puanları kızlardan daha düşük çıkmıştır.

Tablo-4 Katılımcıların Özyeterlik puanları ile Anksiyete Duyarlılığı ve Ebeveyn Tutumu Puanları Arasındaki İlişki Tablosu

		Anksiyete Duyarlılığı Toplam	Ebeveyn Tutumu Kabul/İlgi Alt Boyutu	Ebeveyn Tutumu Psikolojik Özerklik Alt Boyutu	Ebeveyn Tutumu Kontrol/ Denetleme Alt Boyutu
Özyeterlik	r	-,316**	,382**	,354**	,217**
Toplam	p	,000	,000	,000	,000
Sosyal Alt Boyut	r	-,255**	,299**	,205**	,084
	p	,000	,000	,000	,094
Akademik Alt Boyut	r	-,184**	,435**	,318**	,262**
	p	,000	,000	,000	,000
Duygusal Alt Boyut	r	-,325**	,224**	,333**	,182**
	p	,000	,000	,000	,000

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların özyeterlik puanları ile ebeveyn tutumu puanları ve anksiyete duyarlılığı puanı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya çıkarmak için yapılan korelasyon analizi sonucunda, özyeterlik toplam puanı ile anksiyete duyarlılığı arasında negatif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. ($r=-,316$, $p<0,05$). Diğer bir ifade ile anksiyete duyarlılığı puanları arttıkça özyeterlik puanları azalmaktadır.

Özyeterlik puanı ile ebeveyn tutumunun kabul-ilgi alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde ($r=,382$, $p<0.05$), ebeveyn tutumunun psikolojik özerklik alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde ($r=,354$, $p<0.05$) ve ebeveyn tutumunun kontrol denetleme alt boyutu ile arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde ($r=,217$, $p<0.05$) anlamlı bir ilişki görülmüştür. Diğer bir ifade ile öz-yeterlik puanı arttıkça katılımcıların ebeveyn tutumunun kabul-ilgi, psikolojik özerklik ve kontrol-denetleme puanları da artmaktadır.

Özyeterliğin sosyal alt boyut puanı ile anksiyete duyarlılığı arasında negatif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=-,255$, $p<0.05$). Diğer bir ifade ile anksiyete duyarlılığı puanları arttıkça sosyal öz-yeterlik alt boyutu puanları azalmaktadır. Sosyal alt boyut puanı ile ebeveyn tutumunun kabul-ilgi alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde ($r=,299$, $p<0.05$) ve ebeveyn tutumunun psikolojik özerklik alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde ($r=,205$, $p<0.05$) anlamlı bir ilişki görülmüştür. Diğer bir ifade ile sosyal öz-yeterlik alt boyut puanı arttıkça ebeveyn tutumunun kabul-ilgi ve psikolojik özerklik puanları da artmaktadır. Sosyal alt boyut puanı ile ebeveyn tutumunun kontrol-denetleme alt boyutu ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r=,084$, $p>0.05$).

Özyeterliğin akademik alt boyut puanı ile anksiyete duyarlılığı arasında negatif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=-,184$, $p<0.05$). Diğer bir ifade ile anksiyete duyarlılığı puanları arttıkça akademik öz-yeterlik alt boyut puanları azalmaktadır. Akademik öz-yeterlik alt boyut puanı ile ebeveyn tutumunun kabul-ilgi alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde ($r=,435$, $p<0.05$), ebeveyn tutumunun psikolojik özerklik alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde ($r=,318$, $p<0.05$) ve ebeveyn tutumunun kontrol-denetleme alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde ($r=,262$, $p<0.05$) anlamlı bir ilişki görülmüştür. Diğer bir ifade ile akademik öz-yeterlik alt boyut puanı arttıkça ebeveyn tutumunun kabul-ilgi, psikolojik özerklik ve kontrol-denetleme puanları da artmaktadır.

Özyeterliğin duygusal alt boyut puanı ile anksiyete duyarlılığı arasında negatif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=-,325$, $p<0.05$). Diğer bir ifade ile anksiyete duyarlılığı puanları arttıkça duygusal öz-yeterlik alt boyut puanları azalmaktadır. Duygusal öz-yeterlik alt boyut puanı ile ebeveyn tutumunun kabul-ilgi alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde ($r=,224$, $p<0.05$), ebeveyn tutumunun psikolojik özerklik alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde ($r=,333$, $p<0.05$) ve ebeveyn tutumunun kontrol-denetleme alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde ($r=,182$, $p<0.05$) anlamlı bir ilişki görülmüştür. Diğer bir ifade ile duygusal öz-yeterlik alt boyut puanı arttıkça ebeveyn tutumunun kabul-ilgi, psikolojik özerklik ve kontrol denetleme puanları da artmaktadır.

7. TARTIŞMA

Özyeterlik insanların hayatlarında karşılaşılabilecekleri durumlarda gerekli olan adımları atabilmeleri ve hedefe ulaşmak amacı doğrultusunda kaynaklarını düzenleyerek kullanabilmeleri konusunda kendisine yönelik inancını ifade etmektedir. Ergenlik dönemdeki kişilerde özyeterliğin düşük olması kaygı düzeylerini artırabilmekte ve bu hissettikleri kaygının bedensel etkilerine duyarlılıkları da artış gösterebilmektedir. Aynı zamanda yakın çevrenin, aile üyelerinin kendilerine karşı tutumları da özyeterlik düzeyini etkileyebilmektedir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde özyeterliği temel alan ve ergenlerin öz bildirimine dayalı çalışmalar literatürde yer almasına karşın özyeterlikle anksiyete duyarlılığı ilişkisini inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. Anksiyete duyarlılığı kavramı ülkemizde yeni bir çalışma konusunu olmasından dolayı Türkçe literatür incelendiğinde de özyeterlikle birlikte iki değişkeni aynı anda ele alan çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu noktada yapılan çalışmada, anksiyete duyarlılığını ve özyeterlik kavramını ayrı ayrı ele alan çalışmalar doğrultusunda tartışılmıştır. Özyeterlik kavramıyla ebeveyn tutumlarını inceleyen çok sayıda çalışma

olmasına rağmen bu üç farklı değişkeni birlikte inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan çalışmanın literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın analizleri sonucunda ergen erkeklerin genel ve duygusal özyeterlik puanları kızlardan yüksek bulunmuştur. Cinsiyet faktörüne göre, ergenlik dönemindeki bireylerde özyeterlik düzeyi farklılaştığını saptamıştır (Ohannessian vd., 1999: 403).

Bacchini ve Magliolo'nun (2003) ergenlik döneminin farklı evrelerinde algıladıkları özyeterlik ve kendilik imajlarını değerlendirdiği çalışmasında da, kızların daha az duygusal özyeterliğe sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuca göre toplumsal açıdan bakıldığında, erkeklerin kendi yeterliklerini deneyip geliştirme olanaklarının fazla olması genel anlamda özyeterliklerinin yüksek olmasının nedeni olabilir. Aynı zamanda duygusal açıdan özyeterliklerinin yüksek olması da toplumsal yapımızda yer alan erkek cinsiyet rolünde duygularını belli etmeme ve duyguları kontrol etmenin öneminin yoğun bir yer kaplamasından kaynaklanıyor olabilir. Kızların duygusal dışavurumunun daha beklendiği olması ve erkeklerin olumsuz duygulara yönelik baş etme yöntemleri geliştirmesinin bekleniyor olması bu noktada erkeklerin duygusal özyeterlik düzeyinin daha yüksek oranda olmasının nedeni olabilir.

Katılımcıların yaşı ile genel özyeterlik düzeyi arasında anlamlı ilişki bulunamamış ve yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca yaşın artması ile genel ve akademik öz yeterliğin düştüğü görülmüştür.

Özyeterlik kişinin performansını başarıyla tamamlamaya ilişkin algısına yönelik ve davranışlarını etkileyen bir kavram olduğundan, çocuklarda yaş ilerledikçe akademik olarak daha fazla zorluklarla karşılaşmalarının artması akademik açıdan kendilerinin yapabileceklerine olan düşüncelerini olumsuz yönde etkileyebilir. Ayrıca ebeveynlerin tutumları yaş ilerledikçe akademik anlamda daha otoriter olması ergenlerin akademik yönden kendini yeterli görme inancını düşürebilir. Aynı zamanda sosyal açıdan yaşadıkları problemlere paralel olarak sorumluluklarının da artıyor olması genel öz yeterliğin düşmesini etkiliyor olabilir (Keskin ve Orgun, 2006:95).

Yaş ve sınıf düzeyinin artmasıyla birlikte, bireyin hem dönemin getirmiş olduğu bedensel değişimlere uyum sağlama yönündeki değişimler hem de ergenlik dönemindeki sosyal ve duygusal alanlarda yaşadıkları psikolojik değişimlerdeki dalgalanmalardan kaynaklı net bir ilişkiden söz etmemizi engelliyor olabilir. Aynı zamanda sınıf düzeyi açısından sosyal ve duygusal öz yeterliğin gelişmesi daha uzun süreli sosyal ortamlarda bulunmaya ihtiyaç duyuluyor olması ve bu ortamlardan gelecek olan dönütleri, kişi lehine yorumlamayı öğrenmeye ihtiyaç duyuyor olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca sınıflar arası geçiş düşünüldüğünde uzun zaman aralıklarının olmamasından kaynaklı anlamlı bir ilişkiden söz edilemiyor olabilir.

Ebeveynlerini anlayışlı/demokratik olarak tanımlayan bireylerin özyeterlik ve alt boyutları puanları baskıcı/otoriter ve ilgisiz/kayıtsız olarak tanımlayan bireylerin genel özyeterlik, sosyal, duygusal, akademik özyeterlik puanlarından daha yüksek bulunmuştur. Ergenler ebeveynlerinin genellikle kendilerine özgü bir kapasitesi olduğunu bilerek destekte bulunuyor olmaları yani çocukların onları demokratik olarak algılamaları, performanslarını denedikleri alanlar doğrultusunda kaynaklarını nasıl kullanacağını bilerek başaracağına inancını pekiştiriyor olabilir. Bu noktada ergenlerin kendi ebeveynlerinin tutumunu demokratik olarak algılayarak nitelendirmelerinin öz yeterliğin her alanı açısından olumlu bir etkisinin olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Akademik açıdan bireyin kendisinin nasıl öğrendiğini, bu öğrenmeyi gerçekleştirmek için kendini yeterli olarak değerlendirmesi ergenin öz yeterliğini artırmakta olduğu söylenebilir.

Ders başarısını yüksek olarak nitelendiren ergenlerin genel, sosyal, akademik ve duygusal özyeterlik düzeylerinin ders başarısını düşük ve orta olarak nitelendirenlerden daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Ebeveynleri beraber ergenlerin, ebeveynleri boşanmış bireylerden daha yüksek genel, akademik ve duygusal özyeterlik puanına sahip olduğu bulunmuştur. Aile çocukların hayatlarında önemli yere sahip olduğundan aile ortamı içerisinde parçalanmamış durumda olmak ergenlerin kendilerine güvenmeleri, kendilerinin başarılı olacaklarını inanıyor olmalarını etkileyebilir. İki ebeveynenden herhangi birinin yoksunluğu, ergenin duygularını yönetebilme ve olumsuz duygularla baş edebilme becerisini olumsuz etkileyebilmektedir.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda annenin eğitim seviyesinin artması ile ergenin özyeterlik düzeylerinde yükselme eğilimi gösterdiği görülmektedir. Genellikle bakım veren kişinin anne olması, toplumumuzda çok sık rastlanan bir durum olduğundan babanın eğitim durumundan ziyade annenin eğitim seviyesinin yüksek olması ve onun çocuğuna karşı daha empatik davranmasını, uygun iletişim yöntemleri kullanıyor olmasını ve destekleyici olmasını etkiliyor olabilir ve bu davranışlar sonucunda da annelerin eğitim seviyesi faktörü çocuklarının özyeterlik düzeylerine olumlu yönde katkıda bulunuyor olabilir.

Ergenlerin anksiyete duyarlılığı puanları arttıkça sosyal, akademik, duygusal ve genel özyeterliklerinin azalmakta olduğu görülmektedir. Sosyodemografik değişkenler ile anksiyete duyarlılığı arasındaki yapılan analizlerde; erkek ergenlerin anksiyete duyarlılığı puanları kızlardan daha düşük olduğu, ebeveynlerini anlayışlı/demokratik olarak tanımlayan ergenlerin puanları baskıcı/otoriter olarak ebeveynlerini tanımlayan ergenlerden anksiyete duyarlılığı puanları daha düşük olduğu, ders başarısı düşük olan bireylerin, ders başarısı yüksek olan bireylerden anksiyete duyarlılığı puanı daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yaş, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu, bedensel rahatsızlığına yönelik ilaç kullanma durumu, ebeveynlerin ruhsal/psikolojik hastalığı, anne-baba birlikteliği, evde hangi ebeveynlerle yaşadığı ve ebeveynlerinin eğitim durumları ile ergenlerin anksiyete duyarlılığı arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Genel özyeterlik puanı ile ebeveyn tutumunun kabul-ilgi ve psikolojik özerklik alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde, kontrol/denetleme alt boyutu ile arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki görülmüştür. Diğer bir ifade ile öz-yeterlik puanı arttıkça katılımcıların ebeveyn tutumunun kabul-ilgi, psikolojik özerklik ve kontrol-denetleme puanları da artmaktadır.

Sosyal özyeterlik ile ebeveyn tutumunun kabul/ilgi, psikolojik özerklik alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki görülmüştür. Sosyal alt boyut puanı ile ebeveyn tutumunun kontrol-denetleme alt boyutu ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Akademik ve duygusal özyeterlik ile ebeveyn tutumunun kabul-ilgi, psikolojik özerklik ve kontrol/denetleme alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki görülmüştür. Sosyal özyeterlik, bireyin çevresiyle olumlu iletişim kurup bunu sürdürebilmesi ve başkaları tarafından kabul görmek için gerekli olan davranış ve becerilerin tamamını ifade etmekte olduğundan ebeveynlerin çocuklarına olan tutumlarında kabul edici/ilgi gösterici ve onun hayatındaki alanlarda özerklik sağlıyor olması sosyal alanlarındaki öz yeterliği olumlu yönde etkileyebilmektedir. Ebeveyn tutumu hangi tutum şeklinde olursa olsun, ergenlerin akademik ve duygusal özyeterliklerinde artış olabileceği ortaya çıkmıştır. Pek çok araştırmada da ifade edilmiş olan toplumumuzda ebeveyn kontrolünün olumlu yönde algılanması ve hatta çoğunlukla kontrol kavramı ilgi olarak algılanabilmekte olduğundan kaynaklı ebeveyn tutumunun her alt boyutu ile genel, akademik ve duygusal özyeterlik düzeyinin artıyor olması bu durumu destekler nitelikte görülebilir.

Ebeveynlerin genellikle kız çocuklara daha korumacı tutumlar sergileniyor olması onların ebeveynlerini daha fazla kontrol/denetlemeci bulmalarını etkiliyor olabilmektedir. Ergenlik döneminin başlarında çocuklarının artık ergenlik dönemine girdiğini kabul edememe veya fark edememe durumlarından dolayı küçük sınıflarda ve yaş grubunda ebeveynler hem daha kabul edici yaklaşım sergilerken hem de kontrolcü olabilmekte olduklarından dolayı ergenlerin küçük yaş grubu ve sınıf düzeyinin kabul/ilgi ve kontrol/denetleme puanlarının büyük sınıflara göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Ebeveyn-çocuk ilişkisinde yaşla birlikte ilişkinin yapısında değişimlerin görüldüğü düşünülebilir. Anlayışlı olarak nitelendirilen ebeveynlerin kabul edici ve demokratik tutumları sergilemekte olduğu görülmektedir. Ancak baskıcı olarak ergenler tarafından nitelendirilen ebeveynlerin ergenlere psikolojik özerklik tanımadıkları anlaşılmaktadır. Yine özyeterlikte bahsedildiği gibi kültürümüzde ebeveynler tarafından çocuklara gösterilen kontrol etme davranışı yani daha iyi ebeveyn olmaya çalışırken çocukların adına düşünmek, bir şeyleri üstlenmek, çevresini çocuk adına kolaylaştırmak ve müdahale etmek ilgi olarak algılanmasından kaynaklı ergenler ebeveynlerini anlayışlı olarak nitelendirse bile kontrol/denetleme puanlarının da yüksek olmasına neden olabilir. Birçok ebeveynin çocuklarında akademik anlamda istendik başarıyı elde edebilmesi için onları sıklıkla akademik anlamda takip etmesi hem ders başarısını artırmakta olduğunu hem de çocukların ebeveynlerinin kontrol/denetleme puanının daha yüksek olmasının nedeni olabilmektedir. Boşanma süreci nasıl olursa olsun çocuğu etkileyebilmesinden kaynaklı ergenler tarafından ebeveynleri birlikte olanların kabul/ilgi puanlarının daha yüksek olduğu görülmüş olabilir. Ancak bunun yanı sıra iki ebeveynin de çocukla ilgilenmesi, çocuklar tarafından daha kontrolcü bir durum olarak algılanmasının nedeni olabilir.

Sonuç olarak, erkeklerin genel özyeterlik ve duygusal özyeterlik puanları kızlardan yüksek bulunmuştur. Katılımcıların yaşı ile genel özyeterlik düzeyi arasında negatif yönlü ve düşük düzeyde ilişki bulunmuştur. 5. Sınıftaki ergenlerin genel özyeterlik puanları 7. ve 8. sınıftaki ergenlerin özyeterlik düzeyinden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ebeveynlerini anlayışlı/demokratik olarak ifade edenlerin özyeterlik ve alt boyutları puanları baskıcı/otoriter ve ilgisiz/kayıtsız olarak ifade edenlerden daha yüksek bulunmuştur. Ders başarısını yüksek olarak nitelendiren ergenlerin genel, sosyal, akademik ve duygusal özyeterlik düzeylerinin ders başarısını düşük ve orta olarak nitelendirenlerden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ebeveynleri beraber olan ergenlerin, ebeveynleri boşanmış bireylerden daha yüksek genel, akademik ve duygusal özyeterlik puanına sahip olduğu bulunmuştur. Ergenlerin anksiyete duyarlılığı puanları arttıkça sosyal, akademik, duygusal ve genel özyeterliklerinin azalmakta olduğu tespit edilmiştir. Genel özyeterlik puanı ile ebeveyn tutumunun kabul/ilgi ve psikolojik özerklik alt boyutu ile pozitif yönde ve orta düzeyde, kontrol/denetleme alt boyutu ile arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki görülmüştür. Özyeterlik, anksiyete duyarlılığı ve ebeveyn tutumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Aydın, B. (1997). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- Bal, F. (2018a). Engelli Çocuğa Sahip Bireylerin Kişilik Özelliklerinin Depresyon ve Stres Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6 (79): 71-90.
- Bal, F. (2018b). Sosyal Grup Yanlılığının Cinsiyet Farklılığına Göre Belirlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.11(58):431-447.
- Bacchini, D. & Maglulo, F. (2003). Self-Image and Perceived Self-Efficacy During Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*. 32 (5):337-350.

- Bandura, A. (1994). 'Self-Efficacy' *Encyclopedia of Human Behavior* Ramachaudran (Ed.). New York: Academic Press, 4:71-81.
- Bandura, A. (1977). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. New York: Macmillan.
- Bandura, A., Adams N.E. & Beyer J. (1977). Cognitive Processes Mediating Behavioral Change. *Journal of Personality and Psychology*. 35 (3):125-139.
- Bandura, A. (1982). Self-Efficacy Mechanism in Human Agency. *American Psychologist*. 37(2):122-147.
- Bandura, A. & Cervone, D. (1983). Self-Evaluative and Self-Efficacy Mechanisms Governing The Motivational of Goal Systems. *Journal of Personality and Social Psychology*. 45 (5):1017-1028.
- Bandura, A. (1989). Regulation of Cognitive Processes Through Perceived Self-Efficacy. *Developmental Psychology*. 25: 729-735.
- Bandura, A. (1993). Perceived Self-Efficacy in Cognitive Development and Functioning. *Educational Psychologist*. 28 (2): 117-148.
- Bandura, A. (2004). Swimming Against The Mainstream: The Early Years From Chilly Tributary to Transformative Mainstream. *Behavior Research and Therapy*. 42:613-630.
- Baumrind, D. (1966). The Effects of Authoritative Parental Control on Child Behaviors. *Child Development*. 37 (4):887- 907.
- Çevik G. ve Çelikkaleli, Ö. (2010). Ergenlerin Arkadaş Bağlılığı ve İnternet Bağımlılığının Cinsiyet Ebeveyn Tutumu ve Anne Baba Eğitim Düzeylerine Göre İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 19(3):225-240.
- Ceral, S. ve Dağ İ. (2005). Ergenlerde Algılanan Anne Baba Tutumlarına Bağlı Benlik Saygısı, Depresiflik ve Genel Psikolojik Belirti Farklılıkları. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi(3P)*. 13(4): 233-241.
- Erözkan, A. (2012). Ergenlerde Kaygı Duyarlılığı ve Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 12(1): 43-57.
- Haycock, L. A., McCarthy, P. & Skay, C.L. (1998). Procrastination in College Students: The Role of Self-Efficacy and Anxiety. *Journal of Counseling and Development*. 76 (3):317-324.
- Hurlock, E.B. (1955). *Adolescent Development*. New York: McGraw-Hill.
- In-Albon, T., Kossowsky, J. & Schneider, S. (2010). Vigilance and Avoidance of Threat in The Eye Movements of Children with Separation Anxiety Disorder. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 38(2): 225-235.
- Karataş, G., Tamam, L. & Özpooyraz, N. (2003). Anksiyete Bozukluklarında Gabapentin Tedavisi. *Klinik Psikiyatri Bülteni*. 13: 37-42.
- Keskin, G. ve Orgun, F. (2006). Öğrencilerin Öz Etkililik-Yeterlilik Düzeyleri ile Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 7(2):92-99.
- Kumar, R. & Lal, R. (2006). The Role of Self-Efficacy and Gender Difference Among The Adolescents. *Journal of The Indian Academy of Applied Psychology*. 249-354.
- Kuzgun, Y. (1991). 'Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi' *Aile Yazıları III*. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Ed.). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

- Ohannessian, C. McCauley , Lerner, R.M., Lerner, J. V. & Eye, A.V. (1999). Does Self-Competence Predict Gender Differences in Adolescent Depression and Anxiety?, *Journal of Adolescence*. 22:397–411.
- Pajares, F. & Schunk, D. H. (2001). *Self-Beliefs and School Success: Self-Efficacy, Self-Concept, and School Achievement* . London: Ablex Publishing. 239-266.
- Pajares, F. (1997). ‘Current Directions in Self Efficacy Research’. *Advances in Motivation and Achievement*. M. Maehr & P.R. Pintrich (Ed.).10:1-49.
- Pajares, F. (1996). Self-Efficacy Beliefs in Academic Settings. *Review of Educational Research*. 66 (4): 543-578.
- Pajares, F. (2005). ‘Self-Efficacy During Childhood and Adolescence. Implications for Teachers And Parents’. *Self-Efficacy Beliefs of Adolescents* F. Pajares & T. Urdan (Eds.). Greenwich: Information Age Publishing. 339–367.
- Rapee, R. M., Wignall A., Spence, S. H., Cobham, V. & Lyneham, H. (2016). *Kaygılı Çocuğa Yardım*. Çev. Rasim Baykaldı. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Reinecke, M. A., Dattilio, F. M. & Freeman, A. (2006). *Çocuklar ve Ergenlerle Bilişsel Terapi*, Çev. Yavuz Selim AltındaL. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Sayar, K. (2006). *Ruh Hali*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Şendil, G. (2003). *Çocuk, Ergen ve Anne Baba*. İstanbul: Çantay Yayınları.
- Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlere Göre İlişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. VII (I), 1-19.
- Sezer, Ö. ve Oğuz, V. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Kendilerini Değerlendirmenin Ana Baba Tutumları ve Bazı Sosyo Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 18 (3):743-758.
- Reiss, S. (1987). *Theoretical Perspectives in The Fear of Anxiety*. *Clinical Psychology Review*. 7:585-596.
- Taşdemir, C. (2012). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Matematik Öz-Yeterlik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Bitlis İli Örneği). *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*. 2(6):39-50.
- Taylor, S. (1995). Anxiety Sensitivity: Theoretical Perspectives and Recent Findings. *Behaviour Research And Therapy*. 33:243-258.
- Türkçapar, H. (2004). Anksiyete Bozukluğu ve Depresyonun Tanısal İlişkileri. *Klinik Psikiyatri*. 7 (4):12-16.
- Tükel, R. (2000). *Anksiyete Bozuklukları*. Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi.
- Yavuzer, H. (1995). *Anne-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer H. (2017). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yörükoğlu, A. (2002). *Çocuk Ruh Sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yılmaz, S., Bilgiç, A. ve Hergüner, S. (2015). Anksiyete Bozukluğu Tanısı Alan Ergenlerde Anksiyete ve Anksiyete Duyarlılığının Dissosiyatif Belirtiler Üzerine Etkileri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 22 (1): 29-36.